

NAŠ DALJNI BLIŽNJI SVET

Branko
Šomen

Glas rehabilitiranih čeških izgnancev

Govoriti ali pisati o češkem izgnanstvu – političnem, kulturnem pa tudi gospodarskem – pomeni ugotoviti osnovni vzrok in posledičnost takšnega izgnanstva, ki v prvih dveh primerih označuje neprostovoljen odhod v tujino zaradi prepovedane misli in besede, zaradi neizgovorjene umetniške resnice. Malokdo pozna pri nas uvodni referat Jaroslava Seiferta na Drugem kongresu češkoslovaških pisateljev aprila leta 1956, takoj po Dvajsetem kongresu KP SZ, ko je imel Hruščov znameniti govor zoper stalinizem v Sovjetski zvezi in v državah realnega socializma. Takrat je poznejši češki nobelovec med drugim predlagal: prvič – povabiti k sodelovanju v molk prisiljene in po krivici izključene pisatelje, tiste, ki so dostojni tega imena, k sodelovanju. Ne pričakujte, da bodo sami prišli in da bodo prosili. Dvomim, da bi v tem primeru prišli, kajti za pisca je nespodobno, da bi prosil. Dajte jim možnost, da danes odgovarjajo na napade, na katere niso mogli odgovoriti, ko so jih izključili iz književnosti. Sam sem to doživel! In drugič – pretehtajmo usode pisateljev, ki so v zaporu: pomislimo na njihovo človeško usodo. Razumljivo je, da nisem izbran, da ocenjujem njihovo krivdo, napake, zablode. Vendar imam kot češki pesnik pravico oceniti, da so že dovolj plačali za svoje politične zablode in napake.

Bil je to čas, ko so pesnikom prislunili samo preprosti ljudje, ne pa politiki, in Jaroslav Seifert je po letu 1968 doživel še eno ponižanje – izključitev iz javnega kulturnega življenja, dokler se ni njegova poezija prelila v ilegalne brošure in pretipkana doživela priznanje.

Leta 1982 je izšel v Torontu pri založbi Sixty-eight publishers zakoncev, založnikov in književnikov Zdene in Josefa Škvoreckega zajeten Leksikon čeških pisateljev. V njem so uredniki Jiří Brabec, Jiří Gruša, Igor Hajek, Peter Kabeš in Jan Lopatka zbrali biografije in bibliografske podatke o štiristo petdesetih čeških književnikih (!), ki niso mogli objavljati na Češkoslovaškem. Nekaj jih živi v domovini, kjer so bili prisiljeni molčati, večina pa jih je odšla v tujino. Mnogi so že umrli, ne da bi doživeli izdaje svojih knjig v Pragi in Bratislavi. Leksikon je »sveto pismo« českoslovaškega intelektualnega prostovoljnega, še bolj pa neprostovoljnega eksodusa. Ta je potekal v treh silovitih valih – najprej pred začetkom druge svetovne vojne, potem takoj po njej in vse do leta 1948 in tretji, najštevilnejši, najbolj boleč, ki je prinesel s sabo mnogo posledic in travm, leta 1968 in vse do včeraj.

V Leksikonu čeških književnikov so zbrane *usode* čeških intelektualcev, njihove prve in uspešne uveljavitve v domači književnosti in publicistiki,

navdušenje nad češko demokracijo in nato mučni odhodi ali izgoni na Zahod, kjer se je začelo stapljanje v evropsko kulturno tradicijo. Češki književniki so ostali zvesti materinščini, čeprav so začeli objavljati bodisi v nemščini (kot na primer Kohout, Aškenazy, Laub, Vejvoda) bodisi v angleščini, francoščini in švedščini: z leti, posebno po letu 1968, je iz te eksilne književnosti nastala *druga češka kultura*, ki je bila in je ostala v marsičem boljša, globlja, literarno bolj dognana in miselno natančnejša od tiste, ki so jo »kulturonožci« v Pragi podpirali in tiskali. Vmes, med to zahodnoevropsko češko kulturo in tisto uradno v domovini, pa je nastajala doma tudi tako imenovana podzemna, ilegalna književnost. Trije kraki današnje češke književnosti so bili vse do včeraj tisto nujno zlo, mimo katerega danes nihče več ne more: češki književniki v tujini so bili v svojih številnih, odlično urejvanih časopisih in revijah zagovorniki politične svobode, svobodnega izražanja, kar je na primer češkoslovaški publicist Milan Simečka takole definiral: Eno je pri tem zagotovo – vse bi bilo danes drugače, če v naši deželi ne bi uničili demokratične politične kulture. Njena obnova je rešitev pred dokončnim padcem na dno – to je tudi edina misel, ki daje prihodnosti smisel in cilj!

Prvi, ki je v tujini opozoril na problem češke kulture in na politično stanje po letu 1968, je bil književnik Milan Kundera. V Kanadi se mu je pridružil s svojo založbo in zrelim delom Josef Škvorecky, v Avstriji je začel delovati Pavel Kohout, v Ameriki Arnošt Lustig in potem še številni drugi bolj ali manj znani književniki, kot na primer Karel Bartošek iz Pariza, Roman Erben in Viola Fischerjeva iz Münchna, Jiří Gruša in Karel Hviždala iz Bonna, Jiří Hanak in Eduard Goldstücker iz Londona, Petr Kouba z Dunaja, Petr Král, Jan Pelc in Jan Vladislav iz Pariza, Sylvia Richterjeva iz Rima, Jiří Sykora iz Toronta, Dušan Šimko iz Basla, Pavel Taussig iz Frankfurta, Nikolaj Terlecky in Jaroslav Vejvoda iz Züricha in še bi jih lahko naštel, osamljence v veliki reki češke izpovedne misli v tujini. Tako imenovana *Praška pomlad* – je dejal v nekem pogovoru Milan Kundera – je bila in ostala poslednja pripravljenost moje dežele, da še naprej ostane zvesta evropski kulturi. To ni bila drama vzhodne Evrope, sovjetskega bloka ali komunizma: to je drama Zahoda. Moji spopadi z režimom niso bili ideološki: bili so spopadi umetnika, ki se ni želel pokoriti, ki se ni mogel prilagoditi ideji angažirane umetnosti, politične umetnosti, kakršno so takrat zahtevali. Človek v želji, da odbrani pravico, da živi tako, kot hoče, in da ustvarja takšno umetnost, v katero verjame, nehote celo proti svoji volji zabrede v konflikt. In ko se kaj takega zgodi, postaneš v očeh Zahoda – politični pisatelj.

Češkoslovaška emigracija se po marsičem razlikuje od poljske (ki ima svojo stoletno tradicijo) ali madžarske, ki je ohranila stike s svojo domovino, ali ruske in naše. Njeno delovanje je kulturno in politično usmerjeno, kar je razumljivo, saj je Češkoslovaška v prvi polovici dvajsetega stoletja poznala prednosti in vrednosti moderne demokracije (v kateri je bila tudi komunistična partija legalna) in del svojih tradicij živi in nadaljuje zunaj svojih meja. Tako je Ljudska pravica, ki jo tiskajo v Wuppertalu, glasilo »češkoslovaške socialne demokracije«, Literarni listy, znameniti tednik, ki je izhajal v Pragi v nakladi 400.000 izvodov in so ga leta 1969 prepovedali, izhaja zdaj v Milanu kot dvomesečnik Listy, v podnaslovu pa zagotavlja, da je »časopis češkoslovaške socialistične opozicije. Njegov glavni urednik je Jiří Pelikan, bivši član CK KP Češkoslovaške in direktor televizije v obdobju *praške pomladi* in zdaj evropski parlamentarec in publicist. Vsako leto izide v njegovi redakciji

imeniten almanah *Poletno branje*. V Parizu izhaja štirimesečnik *Pričevanja*, v Kölnu izdaja Antonin Liehm revijo *150.000 besed*, ki sistematično izbira tekste od drugod, vendar tako, da daje pregled vsega, kar kdo piše o Češkoslovaški, Srednji Evropi, Vzhodni in Zahodni. Hkrati izdaja *Lettre Internationale*, gotovo enega najboljših vsebinskih in likovno privlačnih evropskih literarnih časopisov, v katerem je objavil tudi besedila Danila Kiša, Aleksandra Tišme in Filipa Davida. V Zürichu izhajajo *Konfrontacije*, v njih se liberalno soočajo različna stališča o zadevah Češkoslovaške, Evrope in sveta. Med temi založniki je treba še enkrat omeniti zakonca Škvorecky, ki sta v Torontu izdala doslej že dvesto knjig sodobnih čeških avtorjev bodisi prepevanih doma bodisi živčih v tujini.

Tokrat so izbrali pet pesnikov, ki pišejo bodisi v tujini bodisi doma za svoje predale. To je samo prvi poskus, kako odstraniti nesporazume in jez med tistim, kar je živelo v tujini in doma in ni dobilo priznanja. Češkoslovaška v letu 89, kar je obrnjena številka in letnica 68, je pretrgala z vsem, kar je več kot dvajset let tlelo in raslo kot zimzelen pod snegom.

B. Šömen

Vladimira Čerepkova

Vladimira Čerepkova se je rodila leta 1946 v Pragi. V šestdesetih letih je debitirala v Mladem svetu, zelo hitro pa so ji začeli objavljati v tujini. Leta 1969 je izdala zbirko *Riba se z ribo pogovarja*, leta 1973 pa v Kölnu zbirko *Izguba govora*. Živi v Parizu.

NA TLEH Vrata v zemlji se odpirajo sama
 To so modra vrata
 ki so nastala
 v mislih več ljudi
 Za vrati zemlje
 je sončni vrt
 z belimi vrvmi
 Nekoč davno je na njih
 viselo perilo
 vendar je bilo nepotrpežljivo
 in je odletelo z viharjem
 Vrvi privezane k tramom
 niso mogle vzleteti
 Pogledujejo me
 z značilnim in dolgim pogledom